

ДОСТРОКОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2007 р. В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВ’ЯЗАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Застосовуючи порівняльний метод, аналізується природа політичних криз 2007 р. в транзитивних режимах України й Польщі. Дочасні парламентські вибори у двох країнах розглядаються насамперед як цивілізований демократичний засіб подолання політичних криз.

В останнє десятиліття ХХ ст. Україна і Польща, майже одночасно позбавившись комуністичного авторитаризму, вступили на шлях демократичних перетворень. Траєкторія та темп політичного розвитку наших двох країн після цього мали більше розбіжностей, аніж спільних рис, проте за іронією долі, сталося так, що політична криза майже одночасно спіткала два транзитивних політичних режими сусідніх держав в 2007 році. До цього Польща вдалася до шокової терапії в економіці та консолідовано рухалася в Європейський Союз і досягла в цьому більш менш позитивних результатів, посівши своє місце в родині європейських народів.

Україна пішла більш тривалим шляхом еволюційних змін в економіці та внутрішній і зовнішній політиці. Поступові реформи в Україні все частіше стали нагадувати тупцювання на місці, а перекоси у формуванні національного капіталу призвели до народного вибуху – „Помаранчевої революції” 2004 року. Політична реформа, яка відбулася як компроміс між різними сегментами еліти України в грудні 2004 року, а точніше її незавершеність, заклала протиріччя між інститутами української влади. Демоніфікація влади інституту президента за умов відсутності досвіду співіснування двох найвищих посадових осіб Української держави: Президента та Прем’єр-міністра, які представляли конкуруючі політичні сили, стала передумовою виникнення політичної кризи в Україні. Тобто головною причиною української політичної кризи стала боротьба за владу між Президентом та урядовою коаліцією в умовах недовершеності конституційної реформи. Ухвалення Закону про Кабінет міністрів України наприкінці 2006 р., який істотно звужує повноваження Президента, а також загроза формування антипрезидентської конституційної більшості у Верховній Раді України стали головними приводами для видання чотирьох указів Президента В.Ющенка про розпуск українського парламенту п’ятого скликання та оголошення дострокової виборчої кампанії 2007 року.

Разом з тим, на мою думку, існують й інші, більш глибинні причини політичної кризи в Україні. Як показав досвід, утворена в нас пропорційна виборча система закритих списків призводить до консервації елітного прошарку, коли професійна політика стає справою декількох сотень людей, що належать до олігархічних кланів. Проритися у цю владну касту новим лідерам дуже важко. Демократичний механізм рекрутування політичного класу в Україні ще далеко не відлагоджений. Це призводить до звуження пропозиції на політичному ринку та тенденції кадрової стагнації в українській політичній еліті. Як на мене, в цьому й полягає глибинна причина політичної кризи в Україні.

Разом з тим політична криза 2007 р. в Україні засвідчила, що одна з головних проблем розвитку нашого політикуму є співвідношення між владою та опозицією, яке існує в будь-якій демократичній системі. В поліархії влада та опозиція – це діалектична єдність двох протилежностей. Політичні опоненти не розглядають одне одного як ворогів, вони не тільки ведуть між собою боротьбу, але й вступають у вельми корисний для соціуму діалог про перспективи розвитку країни, оптимальні шляхи розв’язання стратегічних завдань, що стоять перед нацією. В Україні ж наприкінці 2006 – початку

2007 років опозицію намагалися виштовхнути на маргінес політичного життя, що породило закономірний спротив та викликало загострення ситуації.

У Польщі головною причиною політичної кризи став розвал правлячої урядової коаліції у складі партій „Право і справедливість” – „Самооборона” – „Ліга польських сімей” внаслідок корупційного скандалу в оточенні лідера партії „Самооборона” Анджея Леппера. Через це за ініціативи лідера “Права і справедливості”, Прем’єра Польщі Ярослава Качинського А.Леппера було звільнено з посади віце-прем’єра та міністра сільського господарства Польщі. Після цього „Самооборона” заявила про вихід з урядової коаліції і єдиним реальним засобом подолання політичної кризи стали позачергові парламентські вибори. Тож головною причиною появи політичної кризи в 2007 році у Польщі були внутрішні протиріччя в урядовій коаліції, яка з часів свого утворення ніколи не була достатньо монолітною.

Розглядаючи політичні кризи як системні явища, слід наголосити, що вони є іманентною ознакою демократичного режиму, адже ці кризи є нехай негативним, але показником розвитку політикуму, який функціонує на засадах публічної, легітимної народної підтримки. Як відомо, політична криза – це глибокий розлад політичної системи, порушення її нормального функціонування [1, с.31]. Проблема полягає в тому, в який спосіб, скільки за часом розв’язуються ті чи інші політичні кризи. Якщо політичні кризи тривають недовго та розв’язуються демократичним шляхом, без застосування нелегітимного насилля, то вони, як правило, виступають необхідним імпульсом для „перезавантаження”, оновлення політичної системи. Якщо ж основним засобом подолання кризи стає застосування силового ресурсу, то її наслідки можуть бути непередбачуваними: від гострого політичного конфлікту до громадянської війни, що може призвести до глибинних змін в існуючому політичному режимі та системі.

Приємно констатувати, що і Польща, й Україна гідно склали свій тест на демократичне випробовування і цивілізованим чином подолали гострі політичні суперечності, які виникли в їхньому політичному житті у 2007 році. Сам факт проведення позачергових виборів в парламенти України та Польщі як відповідь на гострі політичні кризи в наших країнах свідчить про те, що український та польський транзитивні політичні режими за усіх об’єктивних та суб’єктивних складностей все ж таки еволюціонують у бік утвердження демократичних процедур та практик. Уперше за всю новітню історію Української держави спрацювала звична для європейських демократій практика розв’язання політичних криз шляхом дострокового переобрання вищого законодавчого органу країн.

Згадаємо основні віхи надзвичайних виборчих кампаній в Україні й Польщі 2007 року та наведемо їх результати з огляду на політичну доцільність їх проведення.

Виборча кампанія 2007 р. в Україні тривала протягом серпня-вересня та відзначалася великою кількістю чорного PR, яка була закономірно обумовлена її нетривалістю та екстремальним характером. Фаворит перегонів Партія регіонів традиційно будувала свою кампанію на гаслах захисту російської мови, пропагуванні економічних успіхів уряду В.Януковича, соціальних програм стимулювання демографічного вибуху та критиці помаранчевого уряду Ю.Тимошенка. Блок НУНС висунув як своє першочергове завдання гасло скасування депутатської недоторканності та наголошував на соціальних ініціативах Президента В.Ющенка. Блок Ю.Тимошенко побудував свою кампанію на предметній критиці соціальних результатів діяльності уряду В.Януковича та стилізації іміджу свого лідера як єдиної надії України. В.Литвин зробив ставку на особисті зустрічі з виборцями під гаслом „Україні потрібен Литвин як гарант порядку і стабільності!”. Комуністи традиційно наголошували на своїй проросійській орієнтації та ностальгії за радянськими часами. Соціалісти висунули гасло „Права і владу місцевим громадам!” та половину часу, яка була відведена на кампанію вперто наголошували на її антизаконному характері.

У підсумку голоси українського електорату за результатами позачергових виборів 30 вересня 2007 року розподілилися наступним чином:

1. Партія регіонів – 34,24 %.
2. „Блок Юлії Тимошенко” – 30,69 %.
3. Блок „Наша Україна – Народна самооборона” – 14,16 %.
4. Комуністична партія України – 5,39 %.
5. „Народний блок Литвина” – 3,96 %.

Зовсім трохи не добрала голосів виборців, щоб подолати трьохвідсотковий бар'єр Соціалістична партія України – 2,87 %. Проти всіх уперше проголосували 3% виборців [2]. Явка українського електорату на позачергових парламентських виборах 2007 року, як і прогнозувалося більшістю експертів, була меншою, ніж звичайно, але все одно доволі високою – понад 63 % [3].

Незважаючи на той красномовний факт, що позачергові вибори в Україні 2007 року виявили переможців, але не виявили чітку перемогу того чи іншого політичного табору, слід зазначити, що все ж таки колишній „помаранчевий” табір (Блок Юлії Тимошенко та „Наша Україна – Народна самооборона”) разом отримав на 1,14% більше ніж його різнокольорові опоненти. Але все могло б бути зовсім інакше, якщо б Соціалістична партія добрала необхідних 0,13% та подолати б 3% прохідний бар'єр. В цьому випадку співвідношення сил між двома конкуруючими таборами радикально змінилося б на користь коаліціантів Верховної Ради України п'ятого скликання: Партія регіонів, Соціалістична партія та комуністи мали б більш помітну перевагу в 1,88% та цілком могли відтворити свій політичний альянс в українському парламенті шостого скликання.

Отже, перевага переможців позачергових виборів 2007 року в Україні над переможеними є досить умовною. Електоральна карта України за підсумками дочасної кампанії залишилася майже без змін: Схід – Захід, 50 на 50. „Помаранчеві” здобули вирішальну підтримку головним чином на Заході та у Центрі, у той час як „біло-блакитні” та „червоні” вже традиційно мали успіх на Сході та Півдні. Це при тому, що політичний силі на чолі з харизматичною Ю.Тимошенко вдалося розширити свою підтримку в деяких „біло-блакитних” регіонах, зокрема на Харківщині. Ю.Тимошенко вміло забрала голоси тих, хто розчарувався у діяльності Президента В.Ющенко та його політичної сили „Нашої України”, а також електорату дрібних партій. Значну позитивну роль відіграло вчасне дистанціювання Юлії Володимирівни від нею ж спровокованої у квітні 2007 року політичної кризи.

Дочасні вибори 2007 р. підтвердили давно відому тезу про те, що для українського електорату завжди опозиційна ніша є більш привабливою, ніж провладна. Разом з тим, результати виборів 2007 р. продемонстрували найбільший за всі роки державної незалежності України здобуток голосів діючої влади. Так, дві партії влади - Партія регіонів, яка контролює уряд та „Наша Україна”, яка має вплив на Службу безпеки України, Міністерство оборони, Міністерство іноземних справ та усі обласні державні адміністрації в сумі здобули 42,62% голосів українських виборців. Для порівняння: у 1998 році тодішні партії влади НДП та СДПУ(о) на парламентських виборах здобули разом лише 9,22%, у 2002 році блок „За єдину Україну” та СДПУ(о) – 18,26%, у 2006 році „Наша Україна”, СПУ, Український народний Костенко та Плюща, „Пора”, Народний Блок Литвина разом взяли 25,42%.

Намітилася тенденція до виникнення незадоволеного політичного попиту, адже уперше за всю історію проведення виборів в Україні велика кількість виборців – понад 3% проголосувала проти всіх. Це створює люффт для появи нових політичних проектів. Але разом з тим, тенденція до формування двопартійної чи трьохпартійної системи в Україні зберігається: Партія регіонів та Блок Юлії Тимошенко підвищили свій відсоток електоральної підтримки порівняно з виборами 2006 року.

Отже, сталося так, що позачергові вибори досягли своєї мети – вони переформатували розташування політичних сил у головному законодавчому органі України. Разом з тим, перевага „помаранчевих” лише в три голоси робить їхню можливу коаліцію дуже хиткою.

Історія політичної кризи в Польщі за великим рахунком почалася з того, що учасник правлячої коаліції партія „Самооборона” намагалася зайняти особливу позицію з деяких важливих питань: вимагала проведення референдуму з питання розміщення елементів американської системи протиракетної оборони (ПРО) на території Польщі. Лідер цієї партії Анджей Леппер пропонував також вирішувати питання [поновлення постачань польського м'яса до Росії](#) на двосторонній основі, без залучення третіх сторін. Ці маневри йшли всупереч з генеральною лінією фаворита коаліції – партії „Право і справедливість” на зміцнення союзницьких відносин з США. На європейській арені двохлітнє правління братів Качинських оцінювали як певну несподіванку, а Польщу стали уявляти як новачка з постійними претензіями. Уряд Я.Качинського складався з трьох політичних сил, які мали разом у Сеймі 245 депутатів з 460. Тож вихід з коаліції будь-якої з політичних сил призводив до втрати коаліцією ПіС – „Самооборона” – ЛПР більшості в парламенті та розвалу самої коаліції. Отже, уряд на чолі з Ярославом Качинським від самого початку своєї діяльності не отримав кредиту довіри, який мають зазвичай всі новостворені команди державних топ менеджерів [4].

Формальним приводом для розвалу німцкої коаліції став той факт, що Президент Польщі Лех Качинський звільнив А.Леппера з посади віце-прем'єра Польщі у зв'язку з корупційним скандалом в очолюваному ним Міністерстві сільського господарства. Відставка А.Леппера пов'язана з розслідуванням Центрального антикорупційного бюро Польщі. У відповідності з результатами розслідування було арештовано двох найближчих співробітників А.Леппера.

Після цього 9 липня 2007 р партія А.Леппера „Самооборона” заявила про свій вихід з правлячої коаліції. Це майже неминуче штовхало Польщу на дострокові парламентські вибори. Партія „Самооборона” мала в Сеймі Польщі (нижній палаті парламенту) четверту за чисельністю фракцію - 46 депутатів з 460, а також посідала друге місце в уряді по кількості посад. Її вихід з коаліції означав відставку всього уряду. Про це оголосив сам А.Леппер в прямому ефірі провідного інформаційного телеканалу Tvп24.

Про те, що розвал в Польщі правлячої урядової коаліції може привести до дострокових парламентських виборів відразу заявив і Прем'єр-міністр Польщі Ярослав Качинський. Як він сказав в прямому ефірі Польського телебачення Tvп1, якщо „Самооборона” вийде з урядової коаліції, „просто не буде іншого виходу” як проведення дострокових виборів в Сейм Польщі. Ярослав Качинський виключив можливість існування в країні уряду меншості. „При такій агресивній опозиції немає іншого виходу – будуть дострокові вибори”, – сказав він [4].

Існують певні аналогії в ідейному оснащенні позачергових виборчих кампаній в Польщі та Україні. Так, і в Україні (лейтмотив пропрезидентського НУНС про повернення колишніх повноважень главі Української держави), і в Польщі в ході дострокових парламентських виборів одним з головних гасел правлячої партії „Право і справедливість” став старий заклик Я.Качинського до внесення змін у Польську Конституцію про перерозподіл повноважень між президентом та парламентом. Зокрема, йдеться про спрощення для Президента Польщі процедури розпуску парламенту та можливості правління на підставі надзвичайних повноважень. Дані зміни мали послабити також дії Конституційного трибуналу, який відхилив декілька сумнівних законів, які були ініційовані урядом Я.Качинського з моменту приходу до влади у 2005 році.

У відповідь польська опозиція, як і опоненти НУНС в Україні, висунули звинувачення на адресу можновладців в їх намаганні узурпувати владу. В Польщі стало модним порівнювати ініціативи Я.Качинського з посиленням влади В.Путіна в Росії після минулих парламентських виборів, а в Україні деякі опоненти В.Ющенка охрестили його Кучмою-2.

За даними державної виборчої комісії Польщі, на дочасних виборах до сейму республіки з великим відривом перемогла опозиційна ліберальна „Громадянська платформа” – 41,39%. На другому місці – правляча консервативна партія „Право і

справедливість” з 32,16%. Третю позицію займає виборчий блок „Ліві і демократи” – 13,20%. До парламенту також пройшла Польська селянська партія – 8,93%. Явка виборців становила 53,79% [5].

На думку більшості аналітиків, найбільш правдоподібним є варіант, на який вказували ще перед виборами, – коаліція „Громадянської платформи” та „Польської народної партії”. Уряд очолив лідер ГО – Дональд Туск. Варто однак пам’ятати, що діяльність нового уряду може ускладнити президент Лех Качинський, який має право вето на кадрові призначення. Без відповіді на сьогоднішній день (як і в українській ситуації) залишається питання – чи зможе новий уряд виконати покладені на нього надії частини польського суспільства.

Результати виборів не стали несподіванкою, оскільки усі останні передвиборчі дослідження показували значну перевагу опозиційної „Громадянської платформи” (ГО) над правлячою партією братів Качинських „Право і справедливість”. Екс-президент Польщі Александр Квасневський вже оголосив, що результати виборів означають кінець проекту Качинських – побудувати IV Річ Посполиту. Цей проект мав остаточно розрахуватись з комунізмом, але також з тими, хто після 1989 року, на думку братів Качинських, стали на перешкоді у становленні цілковитої незалежності. Більшість виборців фактично висловились проти змін, обіцяних братами Качинськими. Незважаючи на відносно непогану економічну ситуацію, полякам не сподобалась атмосфера підозр та упереджень, які впровадила правляча партія. Невдалою для ПіС у внутрішній політиці виявився коаліційний „шлюб” з популістським та скандальним угрупованням „Самооборона” та націоналістичною „Лігою польських родин”. Виборці однозначно негативно оцінили двох колишніх партнерів ПіС по коаліції: обидві партії опинились поза парламентом.

Таким чином, можемо стверджувати, що в Польщі, як і в Україні позачергові парламентські вибори 2007 р. виправдали політичну доцільність їх проведення та стали демократичним способом розв’язання гострої політичної кризи.

Позачергові вибори в наших країнах підтвердили виправданість рейтингу країн у „Політичному атласі сучасності” [17, с.60,72].

Таблиця 1.

Рейтинг країн ООН, за даними „Політичного атласу сучасності”

Країна	Індекс потенціалу міжнародного впливу	Індекс державності	Індекс якості життя	Індекс внутрішніх та зовнішніх загроз	Індекс мінімальних основ демократії
США	1 місце (10,00 балів)	1 місце (10,00 балів)	5 місце (6,53 балів)	118 місце (3,06 балів)	18 місце (7,30 балів)
Україна	29 місце (0,59 балів)	113 місце (4,35 балів)	101 місце (2,20 балів)	140 місце (2,27 балів)	41 місце (6,46 балів)
Польща	35 місце (0,48 балів)	32 місце (7,32 балів)	48 місце (3,55 балів)	173 місце (1,02 балів)	40 місце (6,47 балів)

З індексу „мінімальних основ демократії”, який фіксує ступінь розвинутості умов для демократичного залучення громадян у суспільно-політичні процеси, Польща та Україна мають непогані, фактично ідентичні показники: відповідно 41 місце серед 192 можливих (6,47 балів) та 40 місце (6,46 балів). Тобто за рівнем демократизації ми навіть дещо випереджаємо поляків.

ВИСНОВКИ

1. В Україні та Польщі триває процес переходу від жорстко авторитарного до демократичного режиму. Сьогодні наші країни вирішують спільну проблему консолідації та стабілізації демократії.

2. Позачергові парламентські вибори в Україні були спричинені не розбіжностями між учасниками коаліції чи кризою уряду, а боротьбою між коаліцією та президентом за владні повноваження. Необхідність дочасних виборів у Польщі виникла внаслідок кризи урядової коаліції.
3. Різноманітні групи українського і польського політичного істеблішменту майже навчилися домовлятися між собою зі спірних питань, але ще не вміють чітко відпрацьовувати систему гарантій дотримання досягнутих домовленостей.
4. В Україні й Польщі створені необхідні системні політичні баланси для унеможливлення дії принципу „переможець отримує все”. Природа політичної кризи в Україні полягає в намаганні провідних політичних гравців порушити цей принцип (на заяви про створення конституційної більшості у Верховній Раді п'ятого скликання виникла жорстка відповідь Президента – розпуск парламенту). У Польщі переможці позачергових парламентських виборів змушені рахуватися з можливостями Президента заблокувати діяльність нової урядової коаліції.
5. В обох країнах відсутня монополія на державну владу якоїсь однієї політичної сили, що сприяє розвитку такої засадничої норми демократії як свобода слова.
6. На дострокових парламентських виборах перемогли ліберально-демократичні сили, які до цього знаходилися в опозиції (в Україні – це Блок Юлії Тимошенко та блок „Наша Україна – Народна самооборона”, в Польщі – партія „Громадянська платформа”).
7. Політики, які радикально змінювали власні позиції після виборів, і в Україні, і в Польщі опинилися поза парламентом. Цей факт мусить виступити одним з вирішальних факторів формування відповідальної політики в наших країнах.
8. На позачергових виборах і в Польщі, і в Україні спостерігалася доволі висока активність виборців. У Польщі взагалі була зафіксована рекордна за останні роки активність електорату: явка виборців становила 53,79%. В Україні на виборах 2007 р. було зафіксовано певне зменшення активності електорату, проте вона залишилася досить високою – понад 63%.
9. В результаті проведення позачергових виборів в Польщі та Україні формуються необхідні передумови для якісної зміни у внутрішній і зовнішній політиці наших країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Обушний М.І. Політологія: Довідник / М.І. Обушний, А.А. Коваленко, О.І. Ткач – К.: Вид-во „Довіра”, 2004. – 599 с.
2. Козловец Н. Уроки выборов // День. – 2007. – 5 окт.
3. Яхно А., Грідько Е. Три тенденции // День. – 2007. – 2 окт.
4. Польша находится на грани политического кризиса// <http://rus.newsru.ua/world/10jul2007/krisis.html>
5. Польша определилась // Время. – 2007. – 3 окт.
6. Политический атлас современности// Эксперт. – 2006. – №46. – С.59–75.